

A világ vezető természettudományi-műszaki-orvostudományi kiadói létrehoztak egy non-profit, független szervezetet (PILA, Publishers International Linking Association, Inc.), amely a CrossRef-et egy egyesült államokbeli központból, Burlingtonból (Ma.) működteti. Jelenleg több mint negyven kiadó vesz részt benne 3100 folyóirattal. Az adatbázis két milliónál is több folyóiratcikket tartalmaz, és tervezik, hogy referenz-anyagokkal – lexikonokkal, enciklopédiákkal stb. – is bővítik az adatbázist.

A CrossRef „digitális kapcsolótáblaként” funkcionál; nem teljes szövegű anyagokat tartalmaz, hanem a DOI-számok alapján csatolásokat hoz létre, amelyek a cikkek meta-adataira mutatnak rá, és a kutató erre kattintva jut el a kiadó weboldalán található cikk bibliográfiai hivatkozásához és – a legtöbb esetben – tartalmi kivonathoz is.

A kiadók a CrossRef-ben a következőképpen vesznek részt: a cikkek meta-adatait letétbe helyezik az

adatbázisban, a cikkben szereplő hivatkozások esetében megszerzik a DOI-azonosítót, majd annak felhasználásával létrehozzák a csatolást.

A kiadónak először egy DOI-prefixumot kell igényelnie a Nemzetközi DOI-Alapítványtól (IDF) a címen, majd a metaadat-adatbázishoz (MDDDB) el kell küldenie a cikk minimális meta-adatait a DOI-számmal és a prefixummal együtt. (Kötelező adatok: a folyóirat címe, ISSN-je, az első szerző neve, a kezdőoldal száma, év és füzettség.) Ezután küldi el a cikk-hivatkozásait az ún. „Reference Resolver”-be, ami a visszakeresést és a csatolás létrehozását segíti.

A CrossRef a kutatók számára ingyenes; a költségeket különbözőképpen fedezik. (Az érvényes díjszabások a CrossRef weblapján olvashatók.) Még megoldásra vár egy-két fontos probléma, elsősorban a digitális tartalmak archiválásának kérdése.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 248, 261, 311-312

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

Lásd 238

Számítógépes könyvtári rendszerek

01/305

KING, Peter: Case study: implementing a new library management system at Bristol University: experiences with Aleph 500 = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 385-396.p.

„Rendszerváltás” a Bristol University könyvtárában: áttérés az Aleph 500-ra

Egyetemi könyvtár; Integrált gépi rendszer; Szoftver-választás

Több brit egyetemi könyvtárhoz hasonlóan, akik addig a LIBERTAS-nevű rendszert használták, a bristoli egyetemi könyvtár is elhatározta 1998-ban, hogy egy másik integrált rendszerre tér át.

Nagyon sokan lebecsülik annak a feladatnak a nagyságát, ami egy modern könyvtári rendszer bevezetésével jár. Alaposan át kell gondolni a konverzió során felmerülő igényeket és a meglévő gyakorlathoz (pl. a UKMARC-hoz) való ragaszkodást, illetve a nemzetközi normákra való áttérést. Mind a munkatársaknak, mind a használóknak meg kell érteniük a változtatás szükségességét, és fel kell készülniük annak következményeire. Nagyon fontos, hogy a rendszer szállítója a helyszínen is képviseltesse magát, és döntő szerepe van az időtényezőnek is.

A bristoli egyetemen a gépesítési munka már a hatvanas években megkezdődött. 1997-ben, amikor már a LIBERTAS-t használták, kiderült, hogy a rendszer fejlesztése nem folytatódik; ezért olyan új rendszer után kellett nézni, amelyik kezeli (sőt, jobban kezeli) a meglévő elektronikus szolgáltatásokat, és támogatja a technikai fejlődés kínálta hálózati elérést is.

1998 januárjában az EU-előírásoknak megfelelően szándékukat közzétették az Official Journalban. A kiírásra 13 cég jelentkezett több országból (Egyesült Királyság, USA, Izrael, Dél-Afrika). Ezeknek kérdőívet (előtendert) küldtek, majd a válaszok alapján hét potenciális partnert választottak ki, és ezeknek küldték el a pályázatot az elképzelt rendszer 69 oldalas leírásával egyetemben. Mindössze öt cég jelentkezett a pályázatra. Később az egyik pályázó kiesett; a megmaradt négy pedig bemutatta rendszerét 1998 augusztusában és szeptemberében. Végül az Ex Libris cég Aleph 500-as rendszeré-

re esett a választás; a bevezetés időpontjául 1999 nyarat tűzték ki.

Az OPAC-képernyők kimunkálását egy könyvtárosokból és az egyetem egyik intézetének munkatársaiból álló csoport végezte, de a tervezésbe diákokat és más munkatársakat is bevontak. A munkatársak betanítása 1999 márciusában indult; először egy „válogatott csoportot” tanítottak be, akik aztán továbbadták a tanultakat. Csak a számukra szükséges modult tanulták meg, kivéve a kölcsönzést, amelynek megtanulásában 120-an vettek részt.

Az új rendszer bevezetéséről az egyetem hírlevelében, a tanszékeknek küldött levélben, a könyvtár web-lapján és egy illusztrált szórólapon adtak jó előre tájékoztatást.

Végül az ALEPH OPAC felavatására augusztus közepén, a legnagyobb fiókönyvtár kölcsönzési moduljára szintén akkor került sor. További 12 fiókban csak egy hétre rá, bár bizonyos funkciók (pl. a hosszabbítás) csak októberre voltak az olvasók számára elérhetők. Az első új katalógustétel augusztus 26-án készült el, a legelső rendelés pedig szeptember 8-án került ki a gyarapítási modulból. Mindkét részről intenzív munka folyt egész ősszel és a tél folyamán, így a folyóirat-rendelési és -érkeztetési modul 2000. május 23-án indulhatott.

A sikerekből és a viszonylag kevés hibából levonható tanulságokat hat pontban foglalja össze a szerző:

1. A nagy rendszerek bevezetése igen jelentős erőfeszítéseket igényel. – A korszerű integrált rendszerek rendkívül komplexek. Az ALEPH flexibilitása lenyűgöző, de mivel a rendszer nyílt szabványokra épül, a számítógépes szakembereknek sokat kellett tanulniuk a munka közben. Sokkal több előzetes konfigurálására lett volna szükség a szállító részéről.
2. Konvertáljunk vagy sem? – Az adatok konvertálása igen nehéznek és bonyolultnak bizonyult. Jól meg kell gondolni, mely adatokat konvertáljuk és melyeket ne.

Számítógép-szoftver**01/306**

GENCARELLE, Darshan – MATSON, Linda: Open the fortress: a new proposal for public access workstation security = Inf. Technol. Libr. 19. vol. 2000. 4.no. 206-208.p.

Eljárások nyilvánosan hozzáférhető számítógépes munkaállomások adatvédelmére*Adatvédelem; Szoftver*

Ahogy az olvasói számítógép-használat növekszik, a könyvtárosoknak egyre több időt kell fordítaniuk a merevlemezre töltött fájlok törlésével, a böngészőkben kialakított kedvencek helyreállításával és az olvasók által okozott egyéb károk rendbehozatalával. A cikk áttekinti a nyilvános munkaállomások védelmének két legáltalánosabb módszerét: a biztonsági szoftverek használatát és a teljes merevlemez rendszeres kimásolását. A szerzők egy új módszert javasolnak, amely az előbbi módszerek számos hátrányát kiküszöböli. Ez a módszer a gép újraindításakor eltávolítja a használók által létrehozott fájlokat, és a használók által megváltoztatott vagy kitörölt fájlokat. A szerzők elmagyarázzák a szükséges ingyenes szoftverek használatát, és a további információk végett megadják a vonatkozó webhelyeket.

(Autoref.)

3. A hazai szokások figyelembevétele – A konverztálás nehézségei azzal is összefüggtek, hogy ragaszkodtak a UKMARC-szabványhoz, amely teljesen ismeretlen volt az Ex Libris munkatársai számára. A speciális kölcsönzési lehetőségekhez való ragaszkodás is rengeteg többletmunkába került.
4. Az átállás okozta megrázkódtatás – A könyvtár biztosította használóit arról, hogy a változások a jobb szolgáltatások érdekében történtek. A vezetésnek nem szabad alábecsülnie azt a megrázkódtatást, amit egy ilyen átállás okoz és nem szabad irreális várakozásokat keltenie sem a munkatársakban, sem a használókban.
5. Megfelelő szakemberekre van szükség a helyszínen is – A londoni Ex Libris irodában csak eladás és betanítás folyik; az installáláshoz a programozók és a műszakiak Izraeltől jöttek. Amíg a betanítást végzők gyakran ellátogattak Bristolba, a jeruzsálemi fejlesztőkkel mindössze kétszer találkoztak személyesen, többnyire e-mailen és telefonon tartották velük a kapcsolatot. Bár távoli eléréssel is sok problémát sikerült megoldani, szükség lett volna a fejlesztők jelenlétére is, mielőtt „élesben” indult a rendszer, és nem ártott volna előtte és utána sem egy rövid ideig.
6. Az időtényező – Mindenki egyetértett abban, hogy a tervezett menetrend nagyvonalú volt: ez látszott a határidők betartásában és a munka ütemezésében is. Ezzel együtt az indulás előtti hetek így is igen hektikusak voltak.

*(Hegyközi Ilona)**Lásd még 280*

Elektronikus könyvtár

01/307

CHOWDHURY, G.G. – CHOWDHURY, Sudatta: An overview of the information retrieval features of twenty digital libraries = Program. 34.vol. 2000. 4.no. 341-373.p. Bibliogr. 16 tétel.

Húsz digitális könyvtár információkeresési jellemzői

Elektronikus könyvtár; Információkeresési rendszer értékelése

Az elmúlt néhány évben különféle kutatási és fejlesztési tevékenységek eredményeként számos digitális könyvtárat hoztak létre a világ különböző részein. Milyen információkeresési tulajdonságokkal rendelkeznek ezek a könyvtárak? Ezt a kérdést vizsgálja a jelen tanulmány, 20 digitális könyvtár jellemzőinek összehasonlítása alapján. Az első rész röviden ismerteti a kiválasztott könyvtárak természetét és tartalmát, a második rész pedig az egyes könyvtárak információkeresési jellemzőit vizsgálja. Felhívja a figyelmet néhány könyvtár egyedi jellemzőire, továbbá rámutat, milyen természetű kutatásokkal lehetne javítani a jövő digitális könyvtárainak információkeresési tulajdonságait.

(Autoref.)

01/308

IFLA 2000: La bibliothèque numérique universelle = Documentaliste. 37.vol. 2000. 5-6.no. 331-338.p.

IFLA 2000 – a globális elektronikus könyvtár. (Az IFLA 2000. aug. 13-18. között, Jeruzsálemben tartott konferenciájának előadásából)

Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Konferencia -nemzeti; Szerzői jog; Tájékoztatás szabadsága

Az IFLA 2000. évi konferenciájának általános témája a jövő globális könyvtárának felépítése volt. Veszélyezteteti-e az ismeretek és a tudás széles körű, in-

formációs hálózatokon való terjesztése a könyvtárak szerepét? Új szolgáltatásokat kellene felfedezni és kifejleszteni a szemünk láttára fejlődő globális információs infrastruktúrához, hogy az a nemzetközi információs társadalom megfelelő találkozási pontja lehessen. A jelen összefoglaló a sok téma közül hármát ad közre: elektronikus dokumentumokat szolgáltató konzorciumok és licenz-kérdések; szerzői és kölcsönzési jogok; az információkhoz való korlátlan hozzáférés és a szólásszabadság. Ismerteti a munkacsoportok, workshop-ok és szemináriumok összefoglalóit is.

(Autoref.)

01/309

ROITBERG, Nurit: The influence of the electronic library on library management: a technological university library experience = IFLA J. 27.vol. 2001. 1.no. 14-18.p.

Res. német, francia, spanyol és orosz nyelven

Az elektronikus könyvtár hatása a könyvtárvezetésre: egy műegyetemi könyvtár tapasztalatai

Elektronikus könyvtár; Vezetés

A könyvtárak átszervezését az új technikák adaptálása és az elektronikus könyvtár befogadása érdekében – műszaki területeken – gyakran illetik re-engineering névvel az angol nyelvű szakirodalomban, holott annak eredeti jelentésétől eltérően, nem a gének egy új rendszerrel való helyettesítéséről van szó, hanem a kettő egymás melletti fejlődéséről. A könyvtár továbbra is vásárol és katalogizál könyveket, és szolgáltatásokat nyújt azoknak az olvasóknak, akik bejönnek a könyvtárba. Az elektronikus könyvtár fejlesztése számos új feladatot és gyakran nagy leterheltséget jelent a könyvtárosok számára. A haifai Technion műszaki egyetem könyvtárának tapasztalatai szerint a hagyományos könyvtár szervezetét csak végső esetben kell megbontani, az új technológiák igényelte rugalmas megoldásokat inkább az egyes munkatársaknak az elektronikus

könyvtár fejlesztésében való – gyakran önkéntes – részvétele biztosítja. A központi és 20 tanszéki könyvtárból álló egyetemi könyvtár egy egységként működik, és az elektronikus könyvtár fejlesztését a központi könyvtár a teljes egyetem számára végzi. A könyvtár vezető szerepet játszik (és kell, hogy játsszon) az információellátás minden területén.

A központosítás vagy decentralizáció régi vitája most határozottan a központosítás javára látszik eldőlni. A könyvtáraknak nagy erőt kell mutatniuk az elektronikus szállítókkal való üzletkötéskor (de a szállítók egy része is szívesebben köt szerződést nagyobb testületekkel), így komoly szerepe van az együttműködésnek, ami ma sokkal több, mint könyvtárközi kölcsönzés és koordinált állománygyarapítás.

Az elektronikus könyvtár fejlődése befolyásolja mind a könyvtári vezetés, mind a személyzet szervezésének jövőjét, s bár a változás jellegét nehéz megjósolni, minden bizonnyal meghatározza majd a könyvtár szervezetét is. A fejlődés jelenlegi fokán a könyvtárközi kölcsönzés kisebb létszámmal tud működni, hiszen igen sok dokumentum érhető el a hálózatokon keresztül. Ugyanakkor a periodikarészleg két rendszert működtet párhuzamosan, és ha egyszer a nyomtatottat teljes mértékben fel is váltaná az elektronikus, a korábbi évfolyamokhoz való online hozzáférés jelentős megoldatlan probléma maradna. A csak néhány könyvtárossal működő könyvtár víziója nem tűnik reálisnak: a könyvtárnak továbbra is szüksége van a szakképzett személyzetre, bár annak rugalmasabbnak, magasan képzettnek, és folyamatosan továbbképzettnek kell lennie. Az elektronikus információ nem olcsóbb, mint a nyomtatott, sőt, jelentős beruházásokat igényel. Ugyanakkor az elektronikus információ egyre inkább részévé válik a „virtuális kampusznak”, és integrálódik a virtuális oktatással.

(Mohor Jenő)

01/310

KOSCHTANEK, Thomas R. – HEIN, Karen K. – KASSIM, Ahmad Rafee Che: A digital library resource web site: Project DL = Online Inf.Rev. 25.vol. 2001. 1.no. 29-40.p. Bibliogr.

A Project DL bemutatása: webhely a digitális könyvtárakra vonatkozó információkhoz

Elektronikus könyvtár; Honlap; Szakirodalmi kalauz

A Project DL () célja olyan integrált forrástájékoztató rendszer megvalósítása, amely egyetlen webhelyre csoportosítva, különféle forrásokat kíván összegyűjteni a digitális könyvtárak témájában. A fejlesztők szándéka szerint a webhely rendelkezése egyrészt a témában folyó kutatási és fejlesztési tevékenységek feltérképezésének lehetősége, másrészt a forráshelyek elérésének megkönnyítése a közvetlen használók számára. A webhely három fő részből áll: digitális könyvtári állományok, digitális könyvtári források és digitális könyvtári webhelyek. A cikk bemutatja ezek jelenlegi állapotát, fejlesztésük történetét, és a hozzájuk kapcsolódó információszervezési megfontolásokat. A cikk különös hangsúlyt helyez a digitális könyvtárak webhelyeinek tervezési szempontjaira.

(Autoref.)

01/311

HUTZLER, Evelinde: Elektronische Zeitschriften als Service von Bibliotheken. Erfahrungen aus der Praxis der Elektronischen Zeitschriftenbibliothek = BuB. 53.Jg. 2001. 3.no. 150-155.p. Bibliogr. lábjegyzetben.

Res. angol nyelven

Elektronikus folyóiratok mint könyvtári szolgáltatás. Tapasztalatok egy elektronikusfolyóirat-könyvtár gyakorlatából

Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Teljes szövegű adatbázis

1997 áprilisában a Regensburgi Egyetem megkezdte Elektronikus-folyóirat könyvtár (EFK) nevű szol-

gáltatását, amelynek keretében olyan tudományos folyóiratokat szolgáltat, amelyek teljes szövegei az interneten hozzáférhetőek. Az EFK néhány száz címmel indult, de az állomány gyorsan növekedett, és ma már 8400 címmel rendelkezik. A gyűjteményt 136 résztvevő ill. használó együttműködés kereté-

ben építi és tarja karban. Az EFK sikeres szolgáltatásnak bizonyult; állományát az új címekkel állandóan gyarapítja.

(Autoref. alapján)

Lásd még 246

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

01/312

MABE, Michael A.: Digital dilemmas: electronic challenges for the scientific journal publisher = *Aslib Proc.* 53.vol. 2001. 3.no. 85-92.p. Bibliogr. 11 tétel.

Digitális dilemmák: elektronikus kihívások a tudományos folyóirat-kiadók számára

Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás

Az átfogó digitális könyvtár modellje a használó számára látható és láthatatlan elemekből áll, s mindez az elképzelések szerint egyetlen, mindig hozzáférhető, interoperábilis felületen valósul meg. A felhasználók az alábbi elvárásokat fogalmazzák meg:

- a felület legyen „minden egy helyen” típusú (ún. one-stop-shop), amely interoperábilis és távolról is éjjel-nappal elérhető;
- összekapcsolt információkat tartalmazzon (pl. hivatkozás-csatolásokat);
- legyen könnyű keresni és böngészni, a fájlok legyenek letölthetők és nyomtathatók;

- lehessen használni multimédia alkalmazásokat;
- a szolgáltatás a használat helyén legyen ingyenes.

Ezekkel a kívánságokkal a (természet)tudományos, műszaki és orvosi (STM) folyóiratok kiadóinak is szembe kell nézniük. Ezeket a sajátos folyóiratokat a „tudomány jegyzőkönyveiként” emlegetik. Nem tudományos hírlapok, hanem elsősorban olyan kutatási eredményeket dokumentálnak tényszerűen és hivatalosan, amelyeket a kutatói társadalom módszertanilag ellenőrzött az ún. peer review révén. Ezek a közlemények jelentik a tudomány fejlődésének „alapköveit”, amiből azután az adott terület elmélete felépül vagy továbbfejlődik. Az olvasóik – aki többnyire szerzők is egyben – az egyetemek és az ipar kutatói közül kerülnek ki.

Ezen folyóiratok elsődleges funkciója a regisztráció (a leírt eredmények pontos idejének rögzítésével). A második: a kutatónak az a célja, hogy a legjobb folyóiratban publikáljon, ami a) a kutató munkájának minőségét is jelzi, és b) egyben a szerző presztizsét is növeli; harmadik funkció pedig: az eredmények közreadása. A folyóirat címe márkánév is: a tartalmat és a minőséget szavatolja. Végül